

Voorwoord

Sinds het uitkomen van de eerste editie van dit boek zijn we het er bijna allemaal over eens geworden dat klimaatverandering, in de woorden van Tony Blair, ‘de allerbelangrijkste kwestie is waarvoor we momenteel staan’.¹ Maar net zo eensgezind zijn we in ons voornemen er niets aan te doen.

Dit is niet helemaal waar: het gaat erom wie je met ‘we’ bedoelt. Over de hele wereld – onder andere in het Britse parlement, de Europese Unie, het Amerikaans Congres, het Nationale Volkscongres van China – worden goede voornemens, doelstellingen en zelfs bindende afspraken besproken en op schrift gesteld. Maar vanuit onze luie stoel blijven we de wetgevers passief aanstaren terwijl ze namens ons handelen. Een recente enquête van de Energy Saving Trust heeft aangetoond dat maar 4 procent van de Britse bevolking haar manier van leven wezenlijk heeft veranderd.² Iedereen wacht op elkaar en intussen gebeurt er niets.

Niemand zal ontkennen dat we inmiddels veel beter geïnformeerd zijn over de ontwrichting van de biosfeer. In alle media is er aandacht geweest voor de meest recente wetenschappelijke rapportage van het VN-orgaan voor klimaatverandering, het IPCC, waarin wordt gewaarschuwd dat grote delen van de aarde nu al door ‘intensere en langere droogteperiodes’ worden getroffen;³ dat de zeespiegel twintig keer sneller stijgt dan het gemiddelde tempo van de laatste 3.000 jaar^{4,5} en dat elf van de laatste twaalf jaren tot de twaalf warmste behoren die ooit zijn geregistreerd. Maar we lezen over deze veranderingen met dezelfde gebiologeerde onmacht waarmee we een goede rampenfilm bekijken. Als we er niet naar handelen, is al deze kennis nutteloos, of erger nog: verlamdend. Het gevaar is niet zozeer dat klimaatverandering geen onderwerp van discussie meer is, maar dat we er eindeloos over blijven *praten*.

Op het eerste gezicht lijken sommige regeringsinitiatieven alszins geruststellend. Wellicht de belangrijkste gebeurtenis van de laatste tijd was de publicatie, eind 2006, van het zogenaamde Stern-rapport. Sir Nicholas Stern, vroeger hoofdeconoom bij de Wereldbank, kreeg van de Britse regering de opdracht de economische implicaties van klimaatverandering op een rij te zetten. Hij berekende dat de totale, mondiale kosten van een forse stijging van de atmosferische temperatuur tot een mondiale koopkrachtvermindering van tussen de 5 en 20 procent zouden leiden, terwijl het voorkómen daarvan maar 1 procent van het bruto mondiaal product zou kosten.⁶ Economisch gezien heeft het dus zin om in te grijpen.

Wellicht verwacht men van mij dat ik het Stern-rapport met open armen ontvang, omdat het in belangrijke opzichten met de boodschap van dit boek lijkt te stroken. Dat heb ik in eerste instantie ook gedaan. Maar hoe meer ik erover ben gaan nadenken, hoe minder het mij bevalt. Net als de meeste klimaatwetenschappers lijkt Sir Nicholas te geloven dat als we gevaarlijke klimaatverandering willen mijden, we ervoor moeten zorgen dat de mondiale temperatuur niet meer dan 2°C stijgt ten opzichte van pre-industriële niveaus.* Als dat ons *niet* lukt, zo schrijft hij, is er een kans dat ‘tussen de 0,7 en 4,4 miljard mensen’ te maken zullen krijgen met ‘toenemende watertekorten’.⁸ Er is een grote kans op ‘verminderde landbouwopbrengsten in veel ontwikkelingsregio’s’.⁹ Het Amazone-regenwoud ‘zou significante en mogelijk onherstelbare schade kunnen lijden’;¹⁰ 5 tot 40 procent van de levensvormen op aarde wordt met uitsterven bedreigd; ‘over de hele wereld verdwijnen kleine berggletsjers’, waardoor drinkwaterbron-

* Hij schrijft: ‘Een maximale temperatuurstijging van minder dan 2°C zou het risico van nadelige gevolgen van klimaatverandering sterk verminderen en zou misschien voldoende zijn om de drempels te mijden van bepaalde grote onomkeerbare veranderingen, zoals het smelten van de ijskappen, het verlies van de grootste regenwouden en het punt waarbij de natuurlijke vegetatie niet meer als ‘put’ voor emissies functioneert, maar als bron.’⁷

nen dreigen op te drogen; en 'er bestaat een mogelijkheid dat de Groenlandse ijskap definitief zal smelten, waardoor het niveau van de zeeën nog sneller zal stijgen en de wereld niet meer ontkomt aan een zeespiegelstijging van meer van 7 meter'.¹¹ Na deze gevolgen te hebben opgesomd, schuift Sir Nicholas zijn eigen doelstelling aan de kant.

Deze kwestie is ietwat gecompliceerd, maar raakt de kern van de zaak. Daarom vraag ik van u, lezer, even geduld. De stijgende temperaturen op aarde staan in directe verhouding tot de gestegen concentraties broeikasgassen in de atmosfeer. De belangrijkste van deze gassen is kooldioxide, oftewel CO₂, maar er zijn ook enkele andere. En om ze allemaal bij elkaar op te kunnen tellen, worden ze uitgedrukt in zogenaamde 'CO₂-equivalenten', of CO₂e.

Om een redelijke kans te hebben (om en nabij de 50 procent) om de stijging van de mondiale temperatuur tot maximaal 2°C te beperken, moeten we volgens Sir Nicholas de concentratie broeikasgassen in de atmosfeer op een niveau van maximaal 450 delen per miljoen stabiliseren, geschreven als '450 ppm CO₂e'. Als we de concentratie tot 550 ppm CO₂e laten stijgen (hetgeen in 2035 zou kunnen gebeuren als de snelheid waarin we fossiele brandstoffen verbranden, blijft toenemen), is er, zo schrijft hij, 'minstens 70 procent kans – en misschien 99 procent kans, afhankelijk van het gebruikte klimaatmodel – dat de gemiddelde stijging van de luchttemperatuur boven de 2°C uitkomt'.¹² Bij een concentratie van 550 ppm CO₂e is de kans, zo vermoedt Stern, '30-70 procent' dat deze stijging meer dan 3°C zal bedragen en een 'kans van 24 procent dat de stijging boven de 4°C uitkomt'.¹³

Dat zou een catastrofale temperatuurstijging zijn. Zoals Stern zelf schrijft, bestaat er 'grote kans op ernstige verstoring van de wereldvoedselvoorziening';¹⁴ 'kunnen hele regio's te heet of te koud worden voor landbouw'; 'zal de stijging van de zeespiegel betekenen dat elk jaar tientallen tot honderden miljoenen mensen meer dan nu het geval is getroffen worden door overstromingen, en 'wijzen berekeningen uit dat

het percentage landoppervlak dat aan extreme droogte lijdt van 3 procent tot 30 procent zal toenemen.¹⁵ Omdat de wereldbevolking zal blijven groeien, kan een toename van 4° tot massale hongersnood leiden.

Op welk niveau zouden we volgens Sir Nicholas de concentratie broeikasgassen in de atmosfeer dan moeten stabiliseren? Zijn antwoord: 550 ppm CO₂e. Het is op deze basis dat hij berekent dat het slechts 1 procent van het bruto mondiaal product zal kosten om gevaarlijke vormen van klimaatverandering te vermijden. Maar dit is ook het niveau waarbij – zo heeft hij zelf aangetoond – gevaarlijke klimaatverandering vrijwel onvermijdelijk en catastrofale klimaatverandering een reële mogelijkheid is. Stern omarmt een emissiedoelstelling voor broeikasgassen die met een redelijke mate van waarschijnlijkheid tot massale hongersnood zal leiden.

Hij neemt niet eens de moeite te berekenen hoeveel het zou kosten de concentratie broeikasgassen op 450 ppm of minder te stabiliseren. Hij merkt alleen op dat het ‘waarschijnlijk zeer veel geld zal kosten’.¹⁶ Dat geldt natuurlijk ook wanneer het ons niet lukt. Hij stelt ook dat het ‘met de huidige en in de toekomst beschikbare technologieën waarschijnlijk onhaalbaar is’.¹⁷ Dit is, zoals ik in dit boek zal aantonen, niet waar.

Mijn tweede probleem met het Stern-rapport is dat de berekeningen die hij hanteert volkomen onzinnig zijn. Aan de ene kant van zijn vergelijking zet hij de kosten van het investeren in nieuwe technologieën (of het niet investeren in oude) om te voorkomen dat de concentratie broeikasgassen niet boven de 550 ppm CO₂e stijgt. Aan de andere kant staan de kosten die klimaatverandering met zich meebrengt. Sommige daarvan zijn financieel – voedselprijzen zouden bijvoorbeeld kunnen stijgen en kustverdedigingswerken zullen nodig zijn. De meeste kosten in zijn rapport golden echter tot voor kort als onberekenbaar: de vernietiging van ecosystemen en menselijke gemeenschappen; de ontheemding van mensen; ziekte; sterfte. Al deze kosten telt Sir Nicholas gewoon bij elkaar op, met behulp van een soort eenheid die hij ‘equivalent aan een

vermindering in consumptie' noemt, en waaraan hij vervolgens een prijskaartje hangt.

Stern legt uit dat deze 'consumptie' verder strekt dan het verbruik van de goederen die we bijvoorbeeld in supermarkten kunnen kopen. Ze omvat tevens het verbruik van 'onderwijs, gezondheid en milieu'.¹⁸ Hij geeft toe dat deze formule 'fundamentele problemen met zich meebrengt' – vooral waar het gaat om 'de mogelijkheid om gezondheid (en ook sterfte) en milieukwaliteit in inkomenstermen uit te drukken'¹⁹ – waarna hij de formule tóch gebruikt. De wereldwijde ramp die een temperatuurstijging van 5-6°C ontketent blijkt 'equivalent aan een vermindering in consumptie' van 5-20 procent.

Hoezo equivalent? Mensen die nauwelijks te eten hebben consumeren uiteraard bijna niets, laat staan dat ze andere uitgaven doen. Even vanzelfsprekend is het dat als ze sterven, ze helemaal niets meer zullen consumeren. Ik kan nog begrijpen dat er behoefte is aan een meeteenheid waarmee men de maatschappelijke kosten van verschillende budgettaire beslissingen met elkaar kan vergelijken. Maar de eenheid die Stern gebruikt – verminderde consumptie – omvat van alles: van de prijs van eieren tot de pijn van menselijke tragedie. Dit vertaalt hij in de 'maatschappelijke kosten van CO₂', die hij in dollars uitdrukt. Hij heeft, met andere woorden, de prijs van een mensenleven bepaald. Sterker nog, hij zorgt ervoor dat deze prijs verdwijnt tussen alle andere prijzen. Wanneer we lezen dat de 'maatschappelijke kosten van CO₂' 30 dollar per ton zijn, weten we niet – tenzij we het hele rapport lezen – hoeveel hiervan uit mensenlevens bestaat.

Sterns methodologie mondt hierdoor, onbedoeld weliswaar, uit in iets rampzaligs – en dat had hij moeten zien aankomen. Het Stern-rapport laat namelijk zien dat het nemen van robuuste maatregelen om ernstige klimaatverandering te voorkomen op termijn minder dollars kost, dan dat er dollars uitgespaard kunnen worden door zulke maatregelen achterwege te laten. Dáárom is het economisch verstandig onbeheersbare klimaatverandering te vermijden. Maar wat als de uitkomst anders was geweest? Wat als zijn berekeningen hadden uit-

gewezen dat het verbranden van meer fossiele brandstoffen meer winst zou opleveren dan alle maatschappelijke kosten van CO₂ bij elkaar? Dan zouden we vinden dat het economisch verstandig is mensen te doden.

Dat klinkt absurd. Maar dit was in wezen de conclusie van een ander rapport, waartoe de Britse regering opdracht gaf. Sir Rod Eddington, oud-president-directeur van British Airways, werd gevraagd de regering te adviseren over de verbanden tussen transport en economische groei in Groot-Brittannië. Sir Rod kwam tot de slotsom dat, zelfs wanneer rekening wordt gehouden met de kosten van klimaatverandering, zoals door Sir Nicholas berekend, het minder kost om de Britse vliegvelden en het wegennet uit te breiden dan het geld dat daarmee verdiend kan worden.²⁰ Hoewel hij het niet met zoveel woorden zegt (nergens in zijn rapport vind ik enig teken dat hij de implicaties van zijn redenering inziet), was Eddington erachter gekomen dat het economisch verstandig is mensen te laten sterven, opdat wij meer kunnen reizen.

Degenen die de gevolgen van klimaatverandering het sterkst aan den lijve zullen ondervinden, leven niet in Groot-Brittannië. De grootste klappen zullen vallen bij mensen in de tropen, vooral als ze in gebieden wonen waar de voedselopbrengsten nu al marginaal zijn. Van de voordelen van een uitbreiding van de Britse transportinfrastructuur zullen de Ethiopiërs of Malawianen maar weinig zien. Voor hen resten alleen de kosten. Eddington berekende dat het economisch verstandig is *andere* mensen te laten sterven, zodat wij vrijer kunnen reizen. We hebben naar mijn mening het recht niet, een dergelijke beslissing te nemen.

In maart 2007 was er in Groot-Brittannië nóg een belangrijke gebeurtenis: de lancering van een wetsvoorstel inzake klimaatverandering. Het is de eerste keer dat een regering zich wettelijk heeft verplicht om broeikasgasemissies te vermindern en heeft bepaald dat als ze haar eigen doelstellingen niet haalt, ze voor de rechter kan worden gedaagd. In dit opzicht is het een uitzonderlijke ontwikkeling.

Hiermee verplicht de Britse regering zich tot twee forse reducties: een vermindering van de CO₂-uitstoot met 26 tot 32 procent in het jaar 2020 en met 60 procent in 2050. Regeringen moeten voortaan om de vijf jaar tussendoelstellingen aan zichzelf opleggen. Het is aan een onafhankelijke commissie te bepalen welke doelstellingen dat moeten zijn en om te vast te stellen of ze door de regering zijn gehaald.²¹

De doelstellingen die in het wetsvoorstel worden genoemd zijn de verkeerde, zoals ik in dit boek zal aantonen: *too little, too late*. Maar via zo'n onafhankelijke commissie zullen we tenminste kunnen beoordelen of er daadwerkelijk vooruitgang wordt geboekt, of niet. Ten behoeve van een tv-documentaire liet ik controleberekeningen uitvoeren, die uitwezen dat de regering ongelooflijk optimistisch is geweest bij de beoordeling van haar eigen vooruitgang. Zo denkt ze dat ze op schema ligt voor een vermindering van broeikasgasemissies met 29 procent in 2020 (ten opzichte van het niveau van 1990), terwijl de onderzoekers die de berekeningen natrokken, vaststelden dat de regering op deze wijze niet verder komt dan een reductie van 2 tot 17 procent.²²

Zoals de zaken er nu voorstaan, kunnen we denk ik gerust voorspellen dat de regering met succes kan worden aangeklaagd voor het niet halen van haar doelstellingen. Diverse, recent aangekondigde initiatieven om klimaatverandering aan te pakken, doen het als krantenkop misschien aardig maar worden continu ondermijnd door een gebrek aan vastberadenheid en tegenstrijdige maatregelen. Het Britse Ministerie van Verkeer wil nog steeds dat luchthavens 'masterplans' opstellen waarin ze aangeven hoe ze een verdubbeling van het aantal vluchten tussen nu en 2030 willen gaan afhandelen.²³ Hetzelfde ministerie wil ook 4.000 km nieuwe wegen aanleggen.²⁴

Het Ministerie van Financiën weigert ook maar enige maatregel in te voeren die het vliegen serieus zou kunnen ontmoedigen of zelfs maar de minste prikkel te geven om een zuiniger auto aan te schaffen. Het verdubbelde wel de vliegtax en claimde dit vervolgens als CO₂-reductie. Maar uit eigen regeeringsgegevens blijkt dat deze maatregel geen enkel effect zal

sorteren.* En het ministerie verhoogde wel de motorrijtuigbelasting op de vuilste auto's, maar niet voldoende om ook maar enig verschil te maken. Uit eigen berekeningen van de regering blijkt dat als je mensen wilt aansporen een zuiniger model auto te kopen, er minstens 150 pond verschil tussen de belastingschijven moet zitten.²⁸ Maar zelfs na invoering van de nieuwe tarieven zal het verschil niet meer dan 67 pond bedragen.²⁹

In december 2006 kondigde het Ministerie van Gemeenschappen en Lokaal Bestuur een maatregel aan die op het eerste gezicht radicaal lijkt. In het jaar 2016 moet elke woning in Groot-Brittannië 'CO₂-neutraal' zijn.³⁰ Hoewel nog allerminst duidelijk is wat dit precies inhoudt, lijkt het een nobel streven. Helaas is de regering niet van plan dit doel te realiseren. Hoe ik daarbij kom? Omdat hetzelfde ministerie lokale overheden heeft verboden om met CO₂-neutrale huizen te experimenteren.³¹ Bovendien heeft het ministerie parlementsleden tot de orde geroepen die met een voorstel kwamen om lokale overheden vrij te laten strengere energienormen te stellen dan in de huidige bouwvoorschriften staan³² Dit lijkt ingegeven door de wens bouwbedrijven op geen enkele wijze te ontmoedigen om zoveel mogelijk huizen uit de grond te stampen om de Britse woningcrisis te lijf te gaan. Allemaal goed en wel, maar het is domweg ondenkbaar dat alle nieuwe woningen binnen negen jaar CO₂-neutraal zullen zijn, wanneer daarmee niet eerst op grote schaal wordt geëxperimenteerd. Zodra het klimaatbeleid van de regering ook maar de geringste weerstand ont-

* Het Ministerie van Financiën verhoogde deze belasting van 5 tot 10 pond,²⁵ waarmee ze de halvering die in 2001 was ingevoerd gewoon terugdraaide. Voor de Regeringsnota Vliegverkeer onderzocht het Ministerie van Verkeer wat het effect zou zijn van een veel forsere belasting, in de vorm van 100 procent accijns op vliegtuigbrandstof. De berekeningen lieten zien dat de prijzen die vliegmaatschappijen aan passagiers rekenen hierdoor met 10 procent zouden stijgen.²⁶ Dit effect zou echter alleen al door de groei van de nieuwe, laag geprijsde vliegmaatschappijen teniet worden gedaan, met als gevolg geen enkele afname van de vraag.²⁷

moet, of deze nu komt van burgers of van bedrijven, lijkt het onmiddellijk als los zand uit elkaar te vallen.

Toch kan niemand ontkennen dat klimaatverandering tegenwoordig vrijwel overal ter wereld veel serieuzer wordt genomen dan een jaar geleden. Overal in Washington klinkt geschraap van ambtenaren en wetgevers die zich als de wiede weerga van hun eerdere uitspraken proberen te distantiëren. Na jaren van verwarring zaaien, ontkenning en leugens met betrekking tot het onderwerp klimaatverandering, is iedereen binnen de Amerikaanse regering, op enkele notoire veelplegers na, bezig zichzelf opnieuw te profileren als vriend van de aarde.

In februari 2007 publiceerden twee medewerkers van het Witte Huis een open brief waarin ze hun best deden foutieve mediaberichten recht te zetten 'als zou de bezorgdheid van de president over klimaatverandering iets van de laatste tijd zijn'.³³ 'In werkelijkheid,' zo stelden zij, 'is klimaatverandering voor de president een topprioriteit geweest sinds zijn eerste jaar in functie'. Ter bewijsvoering hadden ze 37 woorden gevonden die hij in 2001 aan het onderwerp had gewijd; 46 woorden in 2002; en 32 woorden in januari 2007. In januari 2007 had hij zelfs het woord 'klimaatverandering' over zijn lippen gekregen. Aldus was aangetoond, zo vonden zij, dat hij 'ten aanzien van dit onderwerp voortdurend leiderschap heeft getoond'.

Op Capitol Hill vallen Democraten en Republikeinen over elkaar heen om te bewijzen hoe hard ze bezig zijn geweest om de wereld te redden. De stemming in de Senaat waarmee het Kyoto-verdrag, met 95 stemmen tegen nul, werd getorpedeerd nog voordat het goed en wel was ondertekend, is allang vergeten. De inquisitie die Joe Barton in het Congres voerde – waarbij hij wetenschappers ondervraagde die weigerden hun bevindingen aan te passen om de oliemaatschappijen te behagen, als waren het leden van Al Qaida – heeft ineens nooit plaatsgevonden. Zelfs Larry Craig, ooit een van de meest uitgesproken ontkenners van klimaatverandering, beweert nu dat hij de wereld al jarenlang vooruit helpt 'op weg naar een

schonere technologie'.³⁴ Wanneer de oorlog voorbij is, blijkt bijna iedereen ineens bij het verzet te hebben gezeten.

Terwijl er in diverse Amerikaanse staten wel degelijk klimaatbeleid wordt gevoerd, zijn er op federaal niveau nog steeds geen positieve stappen gezet. George Bush zegt dat de Verenigde Staten in de komende tien jaar hun broeikasuitstoot 'afgemeten aan de grootte van de Amerikaanse economie' met 18 procent zullen verminderen. Hij ziet dit als een 'ambitieuze klimaatstrategie'.³⁵ Maar het betekent niets. De enige verminderingen die tellen, zijn absolute verminderingen: de relatieve grootte van een bepaalde economie verandert niets aan de concentratie broeikasgassen in de atmosfeer. De vermindering van 'CO₂-intensiteit' die Bush beoogt, betekent in werkelijkheid een *toename* van emissies. Gegeven de tendens dat elke economie minder energie per eenheid product gebruikt naarmate ze volwassener wordt, komt zijn voorstel om klimaatverandering aan te pakken neer op ... niets doen.

Veel erger dan dit schijninitiatief zijn de echte initiatieven die Bush ontplooit. In zijn *State of the Union*-toespraak van 2007 kondigde hij aan dat hij de verplichte regeringsdoelstelling voor alternatieve transportbrandstoffen met een factor vijf zou verhogen. Dit was een geweldige opsteker voor de graanbaronnen in de traditioneel conservatieve 'rode staten', die alle maïs en raapzaad voor de biobrandstofproductie zullen leveren. Maar voor ieder ander is het een ramp.

Zolang er geen 'tweede generatie' plantaardige brandstoffen uit stro of hout is ontwikkeld, zo blijkt uit een vorig jaar door de Sarasin Bank gepubliceerde analyse, bedraagt 'het maximale gebruik van biobrandstoffen dat milieutechnisch en sociaal verantwoord is momenteel ongeveer 5 procent van het huidige benzine- en diesilverbruik in de EU en VS'.³⁶ Bush heeft nu aangekondigd dat hij die bijdrage in 2017 wil verhogen tot 24 procent.³⁷ Hoewel de rijke landen tot nu toe minder dan één procent van hun transportbrandstoffen op deze wijze hebben vervangen, heeft dat volgens de Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties (FAO) nu al geleid tot een 'forse stijging in de prijs van graan, vooral

van tarwe en maïs', naar 'niveaus die we de laatste tien jaar niet meer hebben gezien', deels als gevolg van 'een snel stijgende vraag naar biobrandstofproductie'.³⁸ De gevolgen zullen vooral worden afgewenteld op ondervoede mensen over de hele wereld. In plaats van het probleem écht aan te pakken – bij de buitensporige brandstofvraag – kiest Bush ervoor de ene catastrofe tegen de andere in te ruilen.

Op vergelijkbare wijze pleit de Amerikaanse regering er nu voor om klimaatverandering aan te pakken door 'wijziging van de hoeveelheid zonne-instraling',³⁹ door te proberen met behulp van deeltjes of spiegels een deel van het zonlicht naar het heelal terug te kaatsen. Zoals ik in hoofdstuk 11 zal aantonen, zullen de tot dusver voorgestelde plannen in deze richting óf het klimaat nog erger doen veranderen, óf het risico met zich meebrengen dat een andersoortige atmosferische crisis wordt ontketend. Het is opnieuw een manier om lastige beslissingen uit te stellen, en weer zijn het anderen die de prijs betalen. Bush probeert de bevolking van de Verenigde Staten te overtuigen dat ze van alles moeten doen behálve het allernoodzakelijkste: hun brandstofverbruik verminderen. Het is dezelfde ontkenning, nu in een ander jasje.

De laatste gebeurtenis van betekenis in 2007 was het verschijnen van het IPCC-rapport 2007. Het deel van Werkgroep III behandelt de afremming van de klimaatverandering.⁴⁰ Het rapport stelt dat vermindering van de uitstoot van CO₂ noodzakelijk is. Om de mondiale temperatuurstijging te beperken tot 2 graden moet er niet 60 procent worden verminderd, zoals ik vaststel in hoofdstuk 1 (zie p. 56), maar moet er maar liefst 85 procent bespaard worden op de mondiale uitstoot. De cijfers die ik in hoofdstuk 1 geef, zijn in feite al achterhaald. Uit andere bronnen blijkt dat we misschien 100 procent moeten besparen.⁴¹ Geen enkele regering heeft daar al een antwoord op.

Maar we mogen de schuld voor het trage mondiale antwoord op klimaatverandering niet alleen bij regeringen en bedrijven leggen. Zolang wij het niet van ze *eisen*, kunnen zij niets on-

dernemen. Op dit moment willen we alles tegelijk: zonovergoten palmstranden, belachelijk grote auto's, plasma-tv's én een schoon geweten.

De gegoede burgers uit mijn kennissenkring vliegen nog altijd voor hun zomervakantie naar de Canarische Eilanden. Sommigen hebben een tweede huis in Griekenland of Kroatië. Ik ken een milieuactivist die van Groot-Brittannië naar Thailand vliegt om daar een pijp in zijn kont te laten steken (de geijkte term is 'endeldarmirrigatie', heb ik begrepen). Ze rijden in oude Volvo's of flitsende bolides met open dak. Ze gebruiken gas om hun woning ook in de zomer te verwarmen en hebben verwarmingselementen in hun serre. Velen hebben niet eens de moeite genomen om hun energieverslindende gloeilampen te vervangen.

Natuurlijk, ze brengen hun flessen naar de glasbak en kopen met de hand gemaakte kaarsen, biologisch vlees en lokaal geteelde groenten. Dit geeft hun het gevoel dat ze goed bezig zijn zonder dat ze daarvoor hun levenswijze wezenlijk hoeven te veranderen. Maar zodra een appèl op hen wordt gedaan een beslissing te nemen die hun leven kwalitatief of kwantitatief zou kunnen beïnvloeden, verdwijnt hun zorg om de toestand van de aarde als sneeuw voor de zon. Wanneer de biosfeer naar de bliksem gaat, zal dat worden veroorzaakt door aardige, goed bedoelende, mondaine mensen die accepteren dat we onze uitstoot zullen moeten verminderen, maar die, als het op hun eigen lifestyle aankomt, geen millimeter willen schuiven.

Regeringen hebben er geen belang bij ons onze illusies te ontnemen. Als hun streven teveel afwijkt van onze bedoelingen, zijn de verkiezingen verloren. Ze zullen pas dan ingrijpen wanneer wij hebben laten zien dat wij zijn veranderd.